

8

ΕΝΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΕΧΝΗΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ
ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

/
AN EDUCATIONAL ART PROGRAMME FOR TEACHERS
APPROACHING THE RUSSIAN AVANT GARDE*

Εύη Παπαβέργου και Κατερίνα Παρασκευά / Evi Papavergou and Katerina Paraskeya

ABSTRACT

Museum educators, especially in art museums, tend to plan educational programmes with the scope to enable audiences approach and understand Art, in ‘playful’ and fertile ways. Especially regarding school audiences, they consider teachers’ support and involvement very important, in order to achieve their cooperation and to strengthen relations between museums and schools, even if this is not always openly stated. In this paper educational activities for adults –mostly teachers– are presented, which were realised in the *Greek State Museum of Contemporary Art* in Thessaloniki, Greece, in the context of the post-graduate Programme ‘Museums and Education: Theory and Practice’, organised by the University of Thessaly Museum Education and Research Laboratory. Basic aims were a) to help teachers to approach the collection and understand the ways in which educational activities for students are realised in the Museum, and b) to let them participate in relevant educational

Η Εύη Παπαβέργου και η Κατερίνα Παρασκευά είναι μουσειοπαιδαγωγοί, Υπεύθυνες του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης. education@greekstatemuseum.com

MuseumEdu 1 / May 2015, pp. 187-196.

Copyright © 2015 by Museum Education and Research Laboratory, University of Thessaly.
All rights of reproduction in any form reserved.

activities, in order to better know the museum space and to enrich their educational tools, in terms of enjoyment and inspiration.

Evi Papavergou and Katerina Paraskeva are museum educators, Responsible of the Education Department at the Greek State Museum of Contemporary Art in Thessaloniki, Greece.

education@greekstatemuseum.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα μουσεία τέχνης, οι μουσειοπαιδαγωγοί σχεδιάζουν εκπαιδευτικά προγράμματα έχοντας ως βασικό άξονα την προσέγγιση της τέχνης, με διασκεδαστικό και εποικοδομητικό τρόπο. Θεωρούν εξαιρετικά σημαντική και πολύτιμη την υποστήριξη και τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών που συνοδεύουν τις σχολικές ομάδες, ευελπιστώντας σε μια ισότιμη συνεργασία και ενδυνάμωση του δεσμού μεταξύ μουσείου και σχολείου, ακόμα και όταν αυτό δεν δηλώνεται ρητά. Στο άρθρο παρουσιάζονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες για ενήλικες –κυρίως εκπαιδευτικούς– που επισκέφθηκαν το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Μουσεία και Εκπαίδευση: Θεωρία και πράξη» του Εργαστηρίου Μουσειακής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Βασικοί στόχοι ήταν να γνωρίσουν τη συλλογή του Μουσείου και τους τρόπους με τους οποίους σχεδιάζονται και εφαρμόζονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες για μαθητές, αλλά και να συμμετάσχουν οι ίδιοι σε εικαστικές δράσεις, με σκοπό να εξοικειωθούν με τον χώρο, να εμπλουτίσουν τα εργαλεία τους και να ψυχαγωγηθούν.

Εισαγωγή

Δουλεύοντας στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, σχεδιάζουμε και εφαρμόζουμε διάφορα προγράμματα και εργαστήρια για παιδιά της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που συνοδεύονται από τους δασκάλους ή τους γονείς τους.

Στις θεωρητικές κουβέντες για τη μουσειοπαιδαγωγική, αλλά και στην πράξη, έχει εντοπιστεί το ζήτημα του συντονισμού και κοινού προγραμματισμού δράσεων μουσειακής εκπαίδευσης από το σχολείο και το μουσείο.¹ Τα τελευταία χρόνια, τα τμήματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων των ελληνικών μουσείων προσπαθούν να διερευνήσουν τα παραπάνω ζητήματα σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας μουσειοπαιδαγωγικά εργαστήρια για δασκάλους και καθηγητές με τη συνεργασία –και πολλές φορές με την πρωτοβουλία– σχολείων και πανεπιστημίων. Με πρωτοβουλία του Εργαστηρίου Μουσειακής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τον Σεπτέμβριο του 2013, οργανώθηκε ένα μουσειοπαιδαγωγικό βιωματικό εργαστήριο στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΚΜΣΤ), στο πλαίσιο του Επιμορφωτικού Προγράμματος «Μουσεία και Εκπαίδευση – Θεωρία και πράξη», που απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και σε πτυχιούχους άλλων ειδικοτήτων.

Το βιωματικό εργαστήριο του ΚΜΣΤ, Γνωρίζοντας τη Ρωσική Πρωτοπορία

Σκοπός του εργαστηρίου ήταν η παρουσίαση της μουσειοπαιδαγωγικής πρακτικής του ΚΜΣΤ με βάση τη βιωματική συμμετοχή. Οι στόχοι του προγράμματος ήταν να γνωρίσουν οι συμμετέχοντες το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και τη συλλογή Κωστάκη,² να εξοικειωθούν με τον χώρο μέσα από την εμπειρία, να ξεναγηθούν στην έκθεση μαθαίνοντας για τη ρωσική πρωτοπορία, να παρουσιαστούν οι εκπαιδευτικές δράσεις των προγραμμάτων για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση μπροστά στα έργα και να συμμετέχουν οι ίδιοι σε εικαστικές δράσεις για ενήλικες.

Κάθε επιτυχημένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή βιωματικό εργαστήριο προϋποθέτει τη συνεργασία και τη γόνιμη συμβολή των εκπαιδευομένων. Η εμπειρία μας έχει δείξει ότι η εμπλοκή των συνοδών-εκπαιδευτικών παραμένει μικρή στη συνολική εκπαιδευτική διαδικασία, παρόλο που οι εκπαιδευτικές δράσεις στο πλαίσιο μιας έκθεσης ρωσικού μοντερνισμού απαιτούν από την πλευρά του σχολείου προετοιμασία και συνεργασία ανάμεσα σε μουσειοπαιδαγωγούς και εκπαιδευτικούς.³

Ακολούθως, θεωρήσαμε σημαντική την αρχική γνωριμία με τη συλλογή και την αλληλεπίδραση των εκπαιδευομένων με αυτήν. Προς αυτή την κατεύθυνση,

αξιοποιήσαμε κάποια απλά εργαλεία που μας βοήθησαν να ξεκλειδώσουμε τα έργα, χωρίς να απαιτείται προϋπάρχουσα γνώση αναφορικά με τα κινήματα της ρωσικής πρωτοπορίας. Τα εργαλεία αυτά, όπως η κατευθυνόμενη και ελεύθερη παρατήρηση, καθώς και η δημιουργική δράση σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, μας βοηθούν είτε απευθυνόμαστε σε παιδιά είτε σε ενήλικες.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε με μια μικρή εισαγωγή για το ΚΜΣΤ, που η βασική συλλογή του δεν αφορά τη σύγχρονη τέχνη (των τελευταίων δεκαετιών) αλλά τη μοντέρνα (αρχές του 20ού αι.) και καλύπτει κυρίως τα κινήματα της ρωσικής πρωτοπορίας. Στα εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές επιλέγουμε προς επεξεργασία λίγα έργα, συνήθως όχι περισσότερα από τέσσερα ή πέντε. Με τους ενήλικες συμμετέχοντες στο επιμορφωτικό πρόγραμμα προσεγγίσαμε περισσότερα έργα για να έχουν συνολική άποψη της συλλογής, ωστόσο η εκπαιδευτική επεξεργασία επικεντρώθηκε στα ίδια έργα που επεξεργαζόμαστε και με τα σχολεία.

Προσεγγίζοντας το έργο «Η γυναίκα που ταξιδεύει» της Λιουμπόβ Ποπόβα

Ένα από τα έργα-σταθμός στο πρόγραμμα ήταν «Η γυναίκα που ταξιδεύει» της Λιουμπόβ Ποπόβα. Έργο ζωγραφικό, μεγάλων διαστάσεων που ανήκει στο κίνημα του κυβοφουτουρισμού.⁴

Λιουμπόβ Ποπόβα
«Η γυναίκα που ταξιδεύει».
Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Πρόκειται για την ιδιαίτερη απεικόνιση μιας γυναικείας ύπαρξης, χωρίς αντικειμενική αναπαράσταση της πραγματικότητας, που δομείται με μια συμπλοκή καμπυλόγραμμων μοτίβων, ενώ στο κέντρο κυριαρχεί ένα μεγάλο τρίγωνο.

Ωστόσο, όταν πρωτοαντικρίζουμε το έργο, δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε αυτά τα στοιχεία. Το πρώτο πράγμα που προτείναμε στους εκπαιδευόμενους ήταν να απομακρυνθούν από το έργο και να μισοκλείσουν τα μάτια, έτσι ώστε να ξεχωρίσουν οι πιο δυνατές γραμμές, οι φόρμες, και τα χρώματα.

Η σύγκριση, σε δεύτερο χρόνο, των γραμμών (καμπύλων και γωνιακών) οδηγεί σε καλύτερη αντίληψη της χαοτικής σύνθεσης, ενώ η αίσθηση της κίνησης δικαιολογείται από την επαναληπτικότητα των καμπύλων.

Ένα επιπλέον εργαλείο, που συνέβαλε στην κατανόηση της εικαστικής αφήγησης του έργου, ήταν ο εντοπισμός των αναγνωρίσιμων στοιχείων που αναφέρονται στην πραγματικότητα, όπως τα σκαλιά, τα σχηματοποιημένα μαλλιά, το χέρι, η κιθάρα, η σκακιέρα και τα γράμματα.

Τα στοιχεία συνθέτουν σιγά σιγά την αφήγηση μιας ιστορίας ανοιχτής σε διαφορετικές ερμηνείες, οι οποίες, αφού συζητήθηκαν, μας οδήγησαν σε πιθανούς τίτλους του έργου, ενώ στο τέλος αποκαλύφθηκε ποιος είναι ο πρωτότυπος τίτλος που έδωσε στο έργο η δημιουργός του.

Κατανοώντας τον κυβοφουτουρισμό

Το επόμενο επίπεδο ανάγνωσης του έργου συνδέθηκε με την κατανόηση του κινήματος του κυβοφουτουρισμού. Δεδομένου του παντρέματος του γαλλικού κυβισμού της πολλαπλής θέασης του αντικειμένου και της γεωμετρικότητας με τον ιταλικό φουτουρισμό της ταχύτητας και της κίνησης, επιχειρήσαμε με τους συμμετέχοντες μια εικαστική δραστηριότητα υιοθέτησης αυτών των ιδεών.

Συγκεκριμένα καθίσαμε σε έναν κύκλο και τοποθετήσαμε στη μέση ένα ζωντανό μοντέλο. Κάθε συμμετέχων έπρεπε να κάνει ένα γρήγορο σκίτσο του μοντέλου από τρεις διαφορετικές οπτικές γωνίες και θέσεις στον κύκλο. Στη συνέχεια έκοψε κάθε σκίτσο σε 4-5 τυχαία γωνιώδη κομμάτια και συγκρότησε με αυτά ένα κολλάζ, συνδυάζοντας άναρχα τα κομμάτια. Το αποτέλεσμα παρέπεμπε σε εικόνα διασπασμένη, με κομμάτια του ίδιου αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές αλλά και κάποια αναγνωρίσιμα στοιχεία, όπως η καρέκλα ή ένα μάτι, που γλίτωσαν από τον κατακερματισμό.

Παρόλο που η τεχνική του κολλάζ δεν υπάρχει στο έργο με το οποίο ασχοληθήκαμε, η εκπαιδευτική αυτή δραστηριότητα αποτέλεσε ένα χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση της ανασύνθεσης της πραγματικότητας, όπως την εμπνεύστηκαν οι κυβοφουτουριστές.

Προσεγγίζοντας τον σουπρεματισμό

Ένα κίνημα που δίνει πάντα τροφή για συζήτηση είναι ο σουπρεματισμός, ο οποίος προκαλεί συχνά αντιδράσεις αμφισβήτησης και γεννά σε πολλούς το ερώτημα «γιατί είναι τέχνη αυτό;». Ο Βλαντιμίρ Μαλέβιτς μαυρίζει ένα τετράγωνο με το μολύβι του και φτιάχνει ένα από τα πιο επαναστατικά έργα του 20ού αι., το «Μαύρο Τετράγωνο», που όμως δεν ανήκει στη συλλογή Κωστάκη. Εντούτοις, στη συλλογή υπάρχουν διάφορα άλλα αφαιρετικά σουπρεματικά έργα που είναι ανεικονικά και αποτελούνται μόνο από γεωμετρικά σχήματα ή φόρμες, συνδυασμούς σχημάτων και χρωμάτων που αιωρούνται συνήθως σε λευκό φόντο.⁵

Δεν υπάρχει κάποιο μυστήριο που ο θεατής καλείται να ανακαλύψει, ούτε κάποιο σχέδιο του οποίου την τεχνική πρέπει να θαυμάσει. Αυτά που μπορεί να παρατηρήσει είναι η ισορροπία και η αρμονία. Για να βοηθήσουμε τους εκπαιδευόμενους να προσεγγίσουν τα σουπρεματικά έργα, κρύψαμε κάποια σχήματα με λευκά χαρτιά και παρατηρήσαμε τη δυναμική των συνθέσεων να αλλάζει και να χάνει την ισορροπία της.

Ιβάν Κλιούν
«Χωρίς τίτλο» 1921.
Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Οι Ρώσοι σουπρεματιστές προσέγγισαν το σχήμα και το χρώμα, την αλφάβητο της εικαστικής γλώσσας, με έναν μοναδικό τρόπο για τα δεδομένα της τέχνης εκείνης της εποχής.⁶ Είναι εύκολο να φτιάξει ο καθένας μας ένα απλό τρίγωνο. Όμως αν προσπαθούσαμε να ζωγραφίσουμε μια ισορροπημένη σύνθεση με πολλές γεωμετρικές φόρμες, τότε τα πράγματα θα ήταν πολύπλοκα. Στα σουπρεματικά έργα της έκθεσης, παρατηρήσαμε διάφορους συσχετισμούς και αντιθέσεις, όπως το σχήμα σε σχέση με το χρώμα, τη διαφάνεια και την αδιαφάνεια, την καμπύλη σε σχέση με τη γωνία, το μικρό και το μεγαλύτερο.

Αφού πειραματιστήκαμε με τις συγκρίσεις και η οπτική μας εξοικειώθηκε, μεταφερθήκαμε στο εργαστήριο του μουσείου. Κάθε εκπαιδευόμενος είχε τη δυνατότητα να διαλέξει ένα λευκό κοντομάνικο μπλουζάκι ή μια υπόλευκη υφασμάτινη τσάντα και με ακρυλικά χρώματα, πινέλα και χαρτοταινίες κλήθηκε να σχεδιάσει και να ζωγραφίσει μια σουπρεματική σύνθεση πάνω σε ύφασμα. Μια δραστηριότητα που δεν απαιτεί καλλιτεχνικές ικανότητες και αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της σύνθεσης των πιο απλών σχημάτων και χρωμάτων, ώστε να προκύψει ένα αποτέλεσμα με αισθητική ποιότητα.

Κλείνοντας την επίσκεψη

Οι εκπαιδευτικές αυτές συναντήσεις κλείνουν συνήθως με δράσεις που πραγματοποιούνται εκτός του εκθεσιακού χώρου, σε μια σοφίτα-εργαστήριο, όπου μπορούμε να καθίσουμε για να δημιουργήσουμε κάτι που θα θυμίζει αυτή τη συνάντηση, για να μιλήσουμε και να αποτιμήσουμε την εμπειρία μέσα σε ένα άλλο πλαίσιο χωρίς τους περιορισμούς των εκθεσιακών μουσειακών χώρων. Έτσι και η συνάντηση με τους συμμετέχοντες στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Μουσεία και εκπαίδευση – Θεωρία και πράξη» έκλεισε αντίστοιχα με την υπόσχεση «εις το επανιδείν». Και πράγματι, μέσα στην επόμενη χρονιά συναντήσαμε ξανά κάποιους από τους εκπαιδευόμενους αυτής της ομάδας, που «επέστρεψαν» στο μουσείο έχοντας μαζί τους μαθητές τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Black, G. (2009). *Το Ελκυστικό Μουσείο, Μουσεία και Επισκέπτες*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Chasman, H., Rose, K. & Wilson, G. (2006). *The art gallery handbook. A resource for teachers*. London: Tate Publishing.
- Δάλκος, Γ. (2001). Η στρατηγική ανάπτυξης μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για την πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή* (σ. 163-178). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Herz, R. (2014). *Schools and Museums: Interview with Kylie Pepler*. Ανάκτηση στις 2.2.2015 από την ιστοσελίδα: <http://museumquestions.com/2014/12/22/schools-and-museums-interview-with-kylie-pepler/>
- Καφέτση, Α. (1996). Ρωσικός Κυβοφουτουρισμός: ένας όρος και η προβληματική του. Στο Καφέτση Α. (επιμ.), *Ρωσική πρωτοπορία 1910-1930, Η συλλογή Κωστάκη* (σ. 129-136). Αθήνα: Υπ. Πολιτισμού, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μπέκερ, Λ. (2000). Μαλέβιτς: Σουπρεματισμός και κινηματογράφος. Στο Μ. Παπανικολάου (επιμ.), *Πρωτοπορία: Αριστουργήματα της συλλογής Κωστάκη* (σ. 109-114). Θεσσαλονίκη: Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Τσαντσάνογλου, Μ (2013). *Η Λιουμπόβ Ποπόβα και ο Αλεξάντρ Ροτσένκο στη συλλογή Κωστάκη του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης*. Ανάκτηση στις 12.2.15, από:

www.greekstatemuseum.com%2Fkmst%2Ffiles%2Fdocument%2FMaria%2520Tsantsanoglou%2520RODCHENKOPOPOVA%2520%25E5%25EB%25EB.doc&ei=svPhVP2aDIKBadSogsgl&usg=AFQjCNHKq6HRwstjwyYb2IJP_2CMxbT2HQ&sig2=ewtJ63MtPPgQMWiVmqwJmQ

Χαλικιά, Α. (2015). «Τα μουσεία και η μουσειολογία στη σύγχρονη κοινωνία. Νέες προκλήσεις, νέες σχέσεις. Εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές δημοτικού: Στοιχώντας στον ενθουσιασμό» Μέρος ΙΔ, *Αρχαιολογία και Τέχνες 2015*. Ανάκτηση στις 2.2.2015 από την ηλεκτρονική έκδοση του περιοδικού *Αρχαιολογία και Τέχνες*:

<http://www.archaiologia.gr/blog/2015/02/02/%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%B3-15/>

Σημειώσεις

¹ Δάλκος 2002.

² Για την Έκθεση «Η Συλλογή Κωστάκη και η Ρωσική Πρωτοπορία. 100 χρόνια από τη γέννηση του Συλλέκτη» βλ.: <http://www.greekstatemuseum.com/kmst/exhibitions/article/716.html>

³ Βλ. απαντήσεις σε ερωτήματα εκπαιδευτικών στη διεύθυνση:

<http://www.greekstatemuseum.com/kmst/education/article/654.html>

⁴http://www.greekstatemuseum.com/kmst/collections/db/search.html?primary_control_0=AN&secondary_control_0=5&tertiary_control_text_0=%CE%A0%CE%BF%CF%80%CF%8C%CE%B2%CE%B1%20%CE%9B%CE%B9%CE%BF%CF%85%CE%BC%CF%80%CF%8C%CE%B2&sort_order=1&start=151&show=1

⁵<http://www.greekstatemuseum.com/kmst/collections/db/search.html?MaterialsMaterialsSupport=114&start=1&show=1>

⁶ Μπέκερ. 2000.

‘